

О. О. Ковбасюк,
здобувач Національного наукового центру
“Інститут аграрної економіки” (м. Київ)

УДК 658: 633.1:528.854

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ

*Досліджено категоріальний апарат зернового кластера.
Розглянуто теоретичні та організаційні аспекти формування
зернового кластера. Визначені етапи його створення.
Запропонована організаційна структура створення регіонального
зернового кластера.*

Ключові слова: кластер, кластерний підхід, організація, зерновиробництво.

Забезпечити ефективне функціонування зернового господарства в ринкових умовах можливо шляхом переведення його на інноваційну модель розвитку. Світова практика свідчить про високу ефективність у вирішенні цього питання кластерних об'єднань підприємств. Переваги кластерних формувань, у порівнянні з традиційними, полягають в оптимізації міжгалузевих відносин в АПК, відносин з органами влади, науково-дослідними установами, фінансово-кредитними та іншими інституціями. Кластерна модель розвитку базується на поєднанні виробничих процесів із науково-інноваційною діяльністю, що дає можливість підвищити ефективність виробництва, якість та конкурентоспроможність продукції, і є важливою умовою сталого розвитку АПК.

Дослідженням проблеми формування та функціонування кластерних структур присвячені праці зарубіжних учених Е. Бергмана, Ж. Вейса, М. Портера, А. Маршалла, Р. Стоуга, В. Фельдмана та інших.

Вагомий внесок у розвиток теорії кластерного підходу зробили вітчизняні учені Ю. Бажал, В. Бакум, М. Беседін, О. Єрмаков, А. Іванько, М. Кропивко, П. Саблук та інші. Проте сьогодні значущою причиною, яка стримує розвиток зернового виробництва, є недосконалість організаційно-економічних відносин між суб'єктами зернопродуктового комплексу, що проявляються у невідповідності структури виробництва зерна потребам ринку, неузгодженості інтересів підприємств зернової галузі та пов'язаних з нею галузей та видів діяльності, неефективному збуті зернової продукції. Це обумовлює низьку економічну ефективність зернового виробництва і невисоку конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції. Тому зростає актуальність розробки ефективних напрямків розвитку зернового виробництва в сучасних умовах, а саме розробка теоретичних та методичних підходів до створення зернового кластера.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних положень щодо формування зернового кластера з урахуванням регіональних особливостей сучасного розвитку галузі й ресурсного потенціалу підприємств.

Поняття кластерного підходу було досліджено Майклом Портером, який дав визначення “кластерам” як сконцентрованим за географічною ознакою групам взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств зі стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних областях, що конкурують і разом із тим співпрацюють [1, с. 256].

Здебільшого основним мотивом організації кластерів була наближеність до ресурсної та виробничої баз. Сформовані за таким принципом утворення мають назву “регіональний кластер”. Такий тип кластера визначається як географічна концентрація подібних, суміжних та додаткових підприємств з активними капіталами для бізнес-трансакцій, комунікацій та діалогу, що поділяють спеціалізовану інфраструктуру, робочі ринки та послуги й мають спільні можливості й загрози [2, с. 7].

Інтеграційні можливості кластерів створюють загальний синергетичний ефект для всієї системи, який проявляється у такому: підвищенні як сукупної продуктивності, так і продуктивності підприємств, що входять до кластера; покращенні умов для впровадження інновацій; стимулюванні нових видів бізнесу і, відповідно розширенні меж кластера [3, с. 29].

Основними принципами організації кластерів є такі: участь у кластері безкоштовна і відкрита для всіх організацій, що виконують вимоги стандарту продукції, сировини, послуг та правила роботи; ґрунтується на економічному інтересі учасників, партнерів (обслуговуючих підприємств) та лідера; виключає перерозподіл доходів від комерційної діяльності суб'єкта кластера на користь інших суб'єктів.

Основна мета формування кластера полягає в тому, щоб довести готову продукцію до споживача з найменшими втратами і витратами. Одним з основних завдань створення кластера є збільшення прибутку та економічної стабільності підприємств, що входять до його складу [1, с. 20].

Агропромислова кластеризація — це концентрація та спеціалізація агропромислового виробництва з формуванням на території замкнених циклів “виробництво–зберігання–переробка сільськогосподарської продукції” на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоративізації та кооперації для отримання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості [4, с. 248].

Зернопродуктовий комплекс є одним з найбільших в агропродовольчій сфері України. Успішність діяльності виробників зерна залежить від ефективності взаємодії зі сполученими галузями, що входять до складу зернопродуктового комплексу, суміжними сферами діяльності, що створює об'єктивну основу для їх спільного кластерного розвитку.

Інноваційним методом вирішення завдання забезпечення стійкого розвитку зернового виробництва є створення територіально-виробничих комплексів — кластерів, здатних сконцентрувати навколо себе значні фінансові, технологічні, інноваційні та трудові ресурси, що дозволяють забезпечити економічне зростання і підвищення конкурентоспроможності галузей АПК, в тому числі і зернопродуктового підкомплексу [5, с. 100].

Кластеризації зернопродуктового комплексу та утворення в ньому кластерів будуть сприяти реалізація заходів, які можна розділити на певні етапи: комунікативний, аналітичний та організаційний (рис. 1). Реалізація перших двох етапів призводить до інституціоналізації кластера, його організаційного оформлення та вироблення правил і принципів взаємодії.

На першому етапі комунікативна стадія передбачає аналіз передумов створення кластера, тобто ресурсів та зацікавлених сторін. Фактори, під впливом, яких відбувається можливість створення зернового кластера, можна розділити на такі групи:

- нестійкий характер виробництва зерна, схильність до несприятливих природно-кліматичних умов;
- виробничо-технологічний взаємозв'язок підприємств, що входять до складу кластера;
- гнучкість складу і структури, відсутність жорстких формальних обмежень і бар'єрів, що перешкоджають розширенню й звуженню кластера;

— стратегічна спрямованість: від розвитку зернового кластера безпосередньо залежатиме продовольча безпека країни.

У зерновій кластер обов'язково повинні входити підприємства з виробництва зерна, організації, що здійснюють закупівлю сировини, і підприємства, що реалізують готову продукцію. Як всередині, так і поза кластером існують складні фінансові відносини. Кластер не може успішно функціонувати без добре налагодженої фінансової системи. Крім того, сучасному кластеру необхідні організації, що працюють у сфері реалізації товарів і послуг, у тому числі торгові та транспортно-експедиційні служби. Ядром зернового кластера є зернові господарства та підприємства із заготівлі та зберігання зерна.

Кластер можна будувати трьома різними способами:

1. “Зверху вниз”, тобто в першу чергу, визначається стратегія розвитку кластера, створюються органи підтримки й моніторингу розвитку кластера. Як правило, в цьому випадку ініціатива створення кластера походить від держави.

2. “Знизу вгору”, як спосіб інтеграції за власною ініціативою учасників кластера в кластер для роботи над новими проектами;

3. Змішаний варіант, що поєднує в собі обидва, вказані вище підходи.

Для визначення ефективності створення зернового кластера рекомендується провести SWOT-аналіз — інтегральну оцінку сильних / слабких сторін галузі регіону і можливостей / загроз для її розвитку.

Аналіз сильних і слабких сторін полягає у визначенні факторів внутрішнього середовища, що характеризують переваги або існуючі недоліки, обмеження розвитку галузі.

Аналіз можливостей і загроз полягає у визначенні факторів зовнішнього середовища — результатів аналізу галузевого ринку, які можуть потенційно поліпшити або погіршити становище в зерновій галузі [6, с. 52].

Важливим питанням формування й розвитку кластерів є забезпечення їх ефективного функціонування за рахунок раціонального поєднання внутрішніх ресурсів та адаптації до умов зовнішнього середовища.

Кластер формується на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, взаємодія яких пов'язана технологічним ланцюжком [7].

Зерновий кластер — це сукупність підприємств і організацій різних форм власності, об'єднаних єдиним технологічним ланцюжком виробництва, переробки та реалізації зерна з метою підвищення конкурентоспроможності зернової продукції та підприємств кластера. Розвиток кластера в регіоні дозволить оптимальним чином організувати інфраструктуру регіонального ринку, а також оптимізувати ціни на зерно і зернопродукти всередині регіону.

Загалом, кластеризація зернового господарства призведе до позитивних ефектів:

1. Усередині кластера будуть успішно розвиватися взаємини між суб'єктами, що сприяють просуванню товару й отримання прибутку.

2. Поява інтегрованих формувань всередині кластера призведе до формування матеріально-технічної бази зернопродуктового підкомплексу на цілісній основі.

3. Підприємствам, об'єднаним всередині кластера, набагато легше захиститися від зовнішньої продовольчої агресії.

4. Покращиться соціальне становище сільгоспвиробників за рахунок розвитку інфраструктури всередині кластера.

Слід зазначити, що малі та середні підприємства, об'єднані в кластер, підсилюють свою конкурентоспроможність та позиціонування на товарному ринку. Первинні сільгоспвиробники не зацікавлені у високих націнках посередників і торгових надбавки на свою продукцію, що реалізовується з таких причин:

1. Проведення єдиної цінової політики на товарному ринку;

2. Розширення обсягу виробництва товарів і послуг його учасниками;

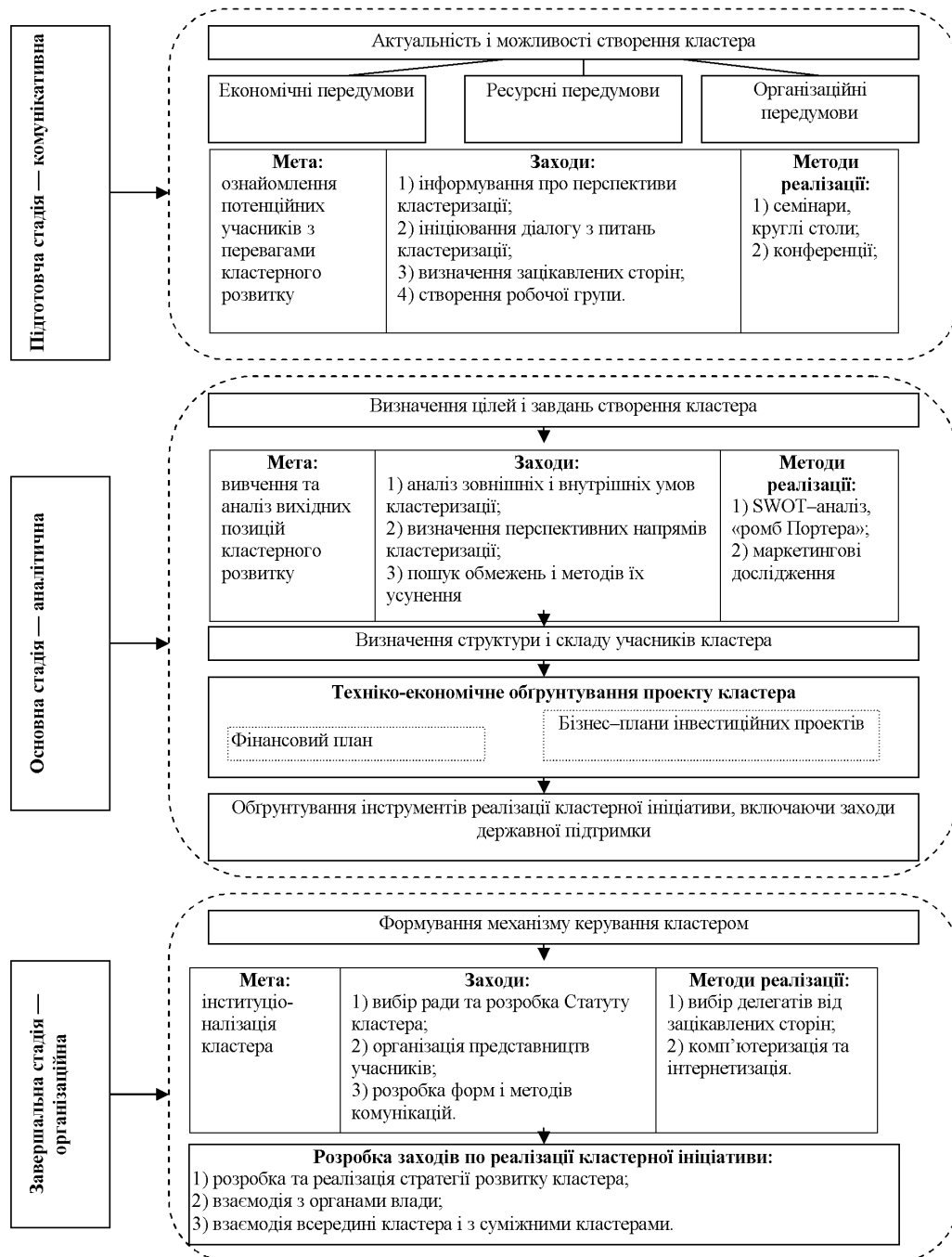

Рис. 1. Схема методичного підходу до створення зернового кластера

Примітка: Розроблено автором.

3. Проведення єдиної маркетингової політики;
4. Впровадження інноваційних технологій у результаті інтеграції та кооперації виробництва продукції і реалізації її на товарних ринках.

Це, у свою чергу, потребує розробки схеми зернового кластера із зазначенням усіх його суб'єктів та зв'язків окремо для кожного регіону з врахуванням його особливостей.

Список використаних джерел

1. *Портер, М.* Конкуренция [Текст] / М. Портер : [пер. с англ.]. — М. : Вильямс, 2005. — 608 с.
2. Посібник з кластерного розвитку [Текст]. — К. : GFA, 2006. — 37 с.
3. *Христинко, Г.* Концептуальні засади організації зерновиробництва на основі кластерного підходу [Текст] / Г. Христинко // Галицький економічний вісник. — 2012. — № 2 (35). — С. 27–35.
4. *Іванько, А. В.* Розвиток аграрного сектору регіону на основі кластерного підходу [Текст] / А. В. Іванько // Економіка АПК. — 2009. — № 4. — С. 32–37.
5. *Онищенко, К. Н.* Концептуальная схема формирования кластера на основе зернопродуктового подкомплекса [Текст] / К. Н. Онищенко // Культура народов Причерноморья. — 2011. — № 215. — С. 100–103.
6. *Кащук, И. В.* Формирование региональных зерновых кластеров на основе комплексной модели оценки качества сырья и производственной продукции [Текст] / И. В. Кащук // Известия Томского политехнического университета. — 2010. — Т. 317. — № 6. — С. 51–56.
7. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна [Текст] / під ред. А. С. Гальчинського, С. В. Львовича, В. П. Семиноженка. — К. : НІСД, 2004. — 261 с.

*Рекомендовано до друку відділенням
соціально-економічних проблем розвитку сільських територій
Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки"
(протокол № 1 від 6 березня 2013 року)*

Надійшла до редакції 12.03.2013

Ковбасюк А. А. Теоретические аспекты кластерного развития зерновой отрасли

Исследован категориальный аппарат зернового кластера. Рассмотрены теоретические и организационные аспекты формирования зернового кластера. Определены этапы его создания. Предложена организационная структура создания регионального зернового кластера.

Ключевые слова: кластер, кластерный подход, организация, зернопроизводство.

Kovbasiuk, O. O. Theoretical and Methodological Aspects of the Grain Industry Cluster Development

Categories of grain cluster are investigated. The theoretical and organizational aspects of grain cluster are considered. Stages of its creation are defined. The organizational structure of a regional grain cluster is proposed.

Keywords: cluster, cluster approach, organization, grain.

